

Klaudia Frowal-Dolata*

**PRZYCZYNY
UNIEWAŻNIENIA MAŁŻEŃSTWA
W POLSKIM PRAWIE RODZINNYM
ORAZ W WYBRANYCH PAŃSTWACH UE**

I. Unieważnienie małżeństwa

W trosce o dobro małżonków i dobro rodziny, którą małżonkowie zakładają poprzez zawarcie związku małżeńskiego, poszczególne systemy prawne poddają akt zawarcia małżeństwa pewnym rygorom¹.

Niezależnie od przesłanek koniecznych do zawarcia małżeństwa, których prawna doniosłość polega na tym, że w razie ich niespełnienia małżeństwo w ogóle nie zostaje zawarte, ustawodawstwa większości państw zakazują zawierania związków małżeńskich przy zaistnieniu pewnych okoliczności, które zgodnie z panującymi poglądami w danym społeczeństwie wykluczają prawidłowe powstanie i właściwe funkcjonowanie wspólnoty małżeńskiej². Dlatego też jeżeli okoliczności te występują w chwili zawarcia związku małżeńskiego, małżeństwo może być nieważne lub podlegać unieważnieniu.

Konstrukcja unieważnienia małżeństwa może być dwojaka. Ustawa może stanowić, że małżeństwo zawarte wbrew określonemu w niej zakazowi jest nieważne z mocy samego prawa – nieważność bezwzględna (taką konstrukcją przewiduje np. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.)³ albo dopuszcza w razie zaistnienia wskazanej

---

* Mgr Klaudia Frowal-Dolata – doktorantka w Katedrze Prawa Cywilnego i Prywatnego Międzynarodowego Uniwersytetu Śląskiego.

¹ M. Goettel, *Okoliczności wyłączające zawarcie małżeństwa (przeszkody małżeńskie) w polskim prawie rodzinnym – aspekty materialnoprawne* (w:) *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, (red.) R. Sztymilera, Olsztyn 2009, s. 11.

² Uchwała SN (7) z dnia 09 II 2002 r., III CZP 7/2002, OSNC 2003, nr 1, poz. 1, LexPolonica nr 355229.

³ J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2010, s. 207.

przez przepisy okoliczności unieważnienie małżeństwa w drodze wyroku sądowego – nieważność względna⁴.

W przypadku nieważności względnej wyrok unieważniający małżeństwo jest – tak samo jak wyrok rozwodowy – wyrokiem konstytutywnym, czyli kształtującym nowy stan prawny. Dopóki wyrok taki nie stanie się prawomocny, małżeństwo zawarte wbrew zakazowi w świetle prawa istnieje i korzysta z pełnej ochrony⁵. Jest to jednak konstytutywność szczególnego rodzaju, gdyż wyrok unieważniający małżeństwo ma skutek wsteczny, działa *ex tunc*. Oznacza to, że po uprawomocnieniu się takiego wyroku przyjmuje się, iż w świetle prawa małżeństwo unieważnione nigdy nie zostało zawarte i nigdy nie istniało (*matrimonium non existens*)⁶.

W polskim prawie rodzinnym obowiązuje koncepcja unieważnialności małżeństwa, a nie nieważności małżeństwa. Jej konsekwencją jest rozróżnienie między małżeństwem nieistniejącym, tj. zawierającym mimo braku przesłanki koniecznej, a małżeństwem skutecznie zawartym, mimo istnienia przeszkody, której zaistnienie uzasadnia jego unieważnienie⁷. Sposób regulacji unieważnienia małżeństwa kształtuje się odmiennie w różnych ustawodawstwach europejskich. Dla przykładu poniżej poddano analizie przyczyny unieważnienia małżeństwa w pięciu wybranych państwach: w Hiszpanii, w Niemczech, we Francji, w Anglii oraz w Holandii.

II. Przyczyny unieważnienia małżeństwa w prawie hiszpańskim

Zgodnie z art. 44 hiszpańskiego kodeksu cywilnego (Código Civil, dalej: CC) kobieta i mężczyzna mają prawo do zawarcia małżeństwa (*matrimonio*) zgodnie z przepisami tegoż kodeksu. Małżeństwo musi spełniać takie same wymogi i pociąga za sobą takie same skutki prawne, zarówno gdy zawierają je osoby tej samej, jak i różnej płci⁸.

Po zawarciu małżeństwa może zostać stwierdzona jego nieważność (*nulidad del matrimonio*). Nieważność małżeństwa stwierdza się w orzeczeniu wskazującym, że zawarty związek małżeński obarczony był brakami, które czynią go nieważnym od samego początku (*ex tunc*)⁹. Związek małżeński nigdy zatem nie istniał i jako taki nigdy nie niósł żadnych skutków, pomimo jego formalnego zawarcia¹⁰. W konsekwencji małżonkowie powracają do stanu cywilnego wolnego¹¹.

---

⁴ A. Bieranowski, P. Bogdalski, M. Goettel, *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Zakamycze 2006, s. 441.

⁵ J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 207.

⁶ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 142.

⁷ T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 44.

⁸ M. Supera-Markowska, *Zarys prawa hiszpańskiego i prawa polskiego*, Warszawa 2009, s. 40.

⁹ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_spa_pl.htm

¹⁰ M. Supera-Markowska, *op. cit.*, s. 42.

¹¹ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_spa_pl.htm

Zgodnie z art. 73 CC małżeństwo jest nieważne, bez względu na formę, w jakiej zostało zawarte, jeżeli:

- 1) jeden z małżonków nie wyraził zgody na jego zawarcie (małżeństwo zostało zawarte bez zgodnego oświadczenia woli stron)¹²;
- 2) związek małżeński został zawarty w momencie, gdy istniała znana przeszkoda do zawarcia małżeństwa, to znaczy:
  - a) brak określonego przepisami wieku – jedna z osób zawierających związek małżeński była niepełnoletnia i niesamodzielna, z wyjątkiem gdy chodzi o osobę powyżej 14. roku życia, która otrzymała zezwolenie sądowe,
  - b) bigamia – jeden z małżonków pozostawał w innym małżeństwie w momencie zawierania małżeństwa,
  - c) pokrewieństwo w linii prostej – nupturienti są dla siebie wstępnymi lub zstępnymi lub jedno z nich było przysposobione (adoptowane) przez drugie,
  - d) pokrewieństwo w linii bocznej – nupturienti są spokrewnieni do trzeciego stopnia – wuj/ciotka z siostrzenicą/bratankiem, z wyjątkiem gdy otrzymali zezwolenie sądowe;
- 3) jeden z małżonków został skazany jako sprawca lub współnik zawinionego spowodowania śmierci krewnego drugiego z małżonków, z wyjątkiem przypadku, gdy uzyskał zezwolenie na zawarcie małżeństwa ze strony Ministra Sprawiedliwości¹³;
- 4) związek małżeński został zawarty bez udziału sędziego, burmistrza lub urzędnika (funkcjonariusza), przed którym powinien być zawarty lub bez świadków. Jednak ważność małżeństwa nie zostaje podważona z powodu braku kompetencji lub nieprawomocnego ustanowienia osoby udzielającej małżeństwa, jeżeli chociaż jeden z małżonków działał w dobrej wierze, natomiast osoba ta wykonywała swoje funkcje publicznie;
- 5) jeden z nupturientów zawarł związek małżeński, będąc wprowadzonym w błąd co do tożsamości drugiego lub tych cech osobistych, które przeważały przy wyrażaniu zgody na jego zawarcie, lub był w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli;
- 6) jeden z nupturientów zawarł związek małżeński pod przymusem lub w sytuacji zastraszenia (silnego lęku)¹⁴.

O stwierdzenie nieważności małżeństwa można się ubiegać z przyczyn mających podstawę prawną, jednak nie można odwoływać się do przyczyn, które nie istniały w chwili zawarcia małżeństwa¹⁵.

---

¹² civil.udg.es/normacivil/estatal/CC/1T4bis.htm

¹³ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_spa_pl.htm

¹⁴ www.rupturas.es/dudas/nulidad.htm

¹⁵ E. del Amo, *Cómo solicitar la nulidad matrimonial civil en España*, 2010, s. 1, <http://suite101.net/article/como-solicitar-la-nulidad-matrimonial-civil-en-espana-a15265>.

Orzeczenie nieważności małżeństwa powoduje rozwiązanie i likwidację małżeńskiego ustroju majątkowego oraz ustanie obowiązku pożycia i wzajemnej pomocy¹⁶.

Stwierdzenie nieważności małżeństwa nie narusza skutków, jakie już nastąpiły w odniesieniu do dzieci oraz osoby zawierającej związek małżeński w dobrej wierze (dobra wiara jest domniemana). Małżonek działający w dobrej wierze może otrzymać – jeśli istniało pożycie małżeńskie, a jego sytuacja ekonomiczna na skutek orzeczenia nieważności małżeństwa pogorszyła się w stosunku do wcześniejszego stanu i jest nierówna z sytuacją drugiego małżonka – odszkodowanie w celu zrekomensowania nierówności ekonomicznej w stosunku do drugiego małżonka¹⁷. Zdaniem E. del Amo nie należy mylić tego odszkodowania ze świadczeniem alimentacyjnym lub kompensacyjnym¹⁸. Ponadto zgodnie z art. 95 CC małżonek działający w złej wierze nie ma praw do udziału w dorobku współmałżonka działającego w dobrej wierze w momencie likwidacji istniejącego ustroju małżeńskiego¹⁹.

III. Przyczyny unieważnienia małżeństwa w niemieckim prawie rodzinnym

Od 1 lipca 1998 roku w prawie niemieckim obok rozvodu występuje również unieważnienie małżeństwa (*Aufhebung der Ehe*)²⁰. Małżeństwo może zostać unieważnione wyłącznie na mocy wyroku sądowego po złożeniu odpowiedniego wniosku²¹.

Przyczyny unieważnienia małżeństwa w niemieckim prawie rodzinnym zostały wskazane w §1314 niemieckiego kodeksu cywilnego (*Bürgerliches Gesetzbuch*, dalej: BGB) Zgodnie z ust. 1 powołanego przepisu przyczyny unieważnienia małżeństwa są następujące:

- 1) nieletniość – małżeństwo nie powinno być zawarte przed wystąpieniem pełnoletniości nupturientów. Sąd rodzinny może jednak udzielić zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego, jeżeli wnioskodawca ukończył 16 lat. Jeżeli jednak przedstawiciel ustawowy złożył sprzeciw, sąd rodzinny może udzielić zezwolenia, gdy sprzeciw nie opiera się na słusznych powodach (§ 1303 BGB)²²;
- 2) brak zdolności do czynności prawnych – nie może zawrzeć związku małżeńskiego osoba ubezwłasnowolniona (§ 1304 BGB)²³;

---

¹⁶ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_spa_pl.htm

¹⁷ M. Supera-Markowska, *op. cit.*, s. 42.

¹⁸ E. del Amo, *op. cit.*, s. 1.

¹⁹ M. Supera-Markowska, *op. cit.*, s. 42.

²⁰ R. Pieper (w:) *BGB Kommentar*, Hrgs. H. Prütting, G. Wegen, G. Weinreich, Luchterhand 2006, s. 1911.

²¹ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ger_pl.htm

²² D. Müller-Gindullis (w:) *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Familienrecht I §§ 1297–1588 Gewaltschutzgesetz*, (red.) B. Weber-Monecke, München 2010, s. 150.

²³ F. Lohmann (w:) *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, §§ 1297–2385, EGBGB, CISG*, Hrgs. H.G. Bamberger, H. Roth, München 2003, s. 24.

- 3) bigamia – małżeństwo nie może zostać zawarte, jeśli jedna z osób pragnących wstąpić w związek małżeński pozostaje w chwili zawarcia małżeństwa w związku małżeńskim albo związku partnerskim z osobą trzecią (§ 1306 BGB)²⁴;
- 4) pokrewieństwo – nie mogą zawrzeć ze sobą związku małżeńskiego osoby spokrewnione w linii prostej (małżonkowie są dla siebie wstępnymi lub zstępnyymi)²⁵ oraz osoby, które są pełnym lub przyrodnym rodzeństwem, nawet jeśli stosunek pokrewieństwa wygasł na skutek adopcji (§ 1307 BGB)²⁶;
- 5) oświadczenie o konsensusie małżeńskim – osoby zawierające związek małżeński nie złożyły osobiście oświadczenia o zawarciu związku małżeńskiego i nie złożyły go jednocześnie przed urzędnikiem stanu cywilnego. Oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński nie może być złożone z zastrzeżeniem warunku lub terminu (§ 1311 BGB)²⁷.

Przyczyny unieważnienia małżeństwa wymienione w ust. 2 § 1314 BGB sankcjonują naruszenie przytoczonych przepisów dotyczących zawarcia związku małżeńskiego – zdolności do zawarcia związku małżeńskiego, zakazu wstępowania w związek małżeński, formy zawarcia związku małżeńskiego – które zgodnie z postanowieniami tego przepisu służą ochronie autonomii woli osób zawierających małżeństwo, a ponadto rozwiązują zawarte bezprawnie, pozbawione treści małżeństwa²⁸. Zgodnie z przytoczonym przepisem małżeństwo może zostać unieważnione, jeżeli:

- 1) jeden z małżonków w momencie zawierania małżeństwa znajdował się w stanie nieświadomości bądź doznał chwilowego zaburzenia stanu świadomości;
- 2) małżonek w momencie zawierania małżeństwa nie był świadomy, że chodzi o zawarcie związku małżeńskiego;
- 3) jeden z małżonków, wstępując w związek małżeński, został podstępnie wprowadzony w błąd w sprawie okoliczności, których znajomość co do stanu rzeczy powstrzymałaby go od zawarcia małżeństwa, przy właściwym postrzeganiu istoty małżeństwa. Powyższe nie obowiązuje w przypadku, gdy oszustwo dotyczyło stanu majątkowego względnie zostało dokonane przez osobę trzecią bez wiedzy drugiego małżonka;
- 4) małżonek wstąpił w związek małżeński bezprawnie pod wpływem groźby;
- 5) nupturienti w momencie zawierania małżeństwa byli zgodni co do tego, że nie chcą nakładać na siebie obowiązku wynikającego z § 1353 ust. 1 BGB²⁹ – nie chcą stworzyć wspólnoty małżeńskiej³⁰ – małżeństwo pozorne. Małżeń-

²⁴ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ger_pl.htm

²⁵ G. Brudermüller (w:) *Kommentare, Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz*, München 2005, s. 1623.

²⁶ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ger_pl.htm

²⁷ R. Kemper (w:) *Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar*, (red.) R. Schulze, Münster 2005, s. 1375.

²⁸ D. Müller-Gindullis, *op. cit.*, s. 186.

²⁹ *Ibidem*, s. 185.

³⁰ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ger_pl.htm

stwo pozorne nie może zostać unieważnione, jeżeli małżonkowie prowadzili wspólne pożycie małżeńskie po jego zawarciu³¹.

Odróżnić należy sytuacje, w których nie doszło do zawarcia związku małżeńskiego, czyli gdy:

- 1) małżeństwa nie zawarto w obecności urzędnika stanu cywilnego;
- 2) oświadczenia złożono przed urzędnikiem stanu cywilnego, który wyjaśnił, że nie jest gotowy współdziałać przy zawarciu związku małżeńskiego;
- 3) narzeczeni nie wyrazili w trakcie ślubu oświadczeń dotyczących zawarcia związku małżeńskiego;
- 4) zawarcie związku małżeńskiego dotyczyło dwóch osób tej samej płci. Dla par tej samej płci istnieje jedynie możliwość zarejestrowanego partnerstwa. Nie jest to jednakże małżeństwo³².

Zgodnie z § 1318 ust. 5 BGB prawo dziedziczenia małżonków wygasa, jeśli spełniono warunki unieważnienia małżeństwa oraz jeśli małżonkom doręczono odpowiedni wniosek. Roszczenia alimentacyjne istnieją jednak nadal, tak jak w przypadku rozvodu (§ 1318 ust. 2 BGB):

- 1) na rzecz jednego małżonka, który nie znał powodu unieważnienia małżeństwa lub w przypadku podstępnego wprowadzenia w błąd, lub w sytuacji niezgodnej z prawem groźby ze strony drugiego małżonka, lub za którego wiedzą doszło do wprowadzenia w błąd lub groźby;
- 2) na rzecz obu małżonków, jeśli doszło do naruszenia zakazu bigamii lub pokrewieństwa oraz w przypadku naruszenia formy zawarcia małżeństwa, jeśli oboje małżonkowie wiedzieli o możliwości unieważnienia małżeństwa; ta sytuacja nie dotyczy naruszenia zakazu bigamii, jeśli roszczenie alimentacyjne jednego z małżonków naruszyłoby odpowiednie roszczenie trzeciego małżonka³³.

IV. Przyczyny unieważnienia małżeństwa w prawie francuskim

Nieważność małżeństwa w prawie francuskim ma miejsce wówczas, gdy małżeństwo zostało zawarte, pomimo że istotny fakt lub prawo powinno zapobiec jego zawarciu³⁴.

Skutkiem wydania orzeczenia o unieważnieniu małżeństwa jest, że małżeństwo prawnie przestaje istnieć, tak jak gdyby nigdy nie istniało. Jest ono przeciwieństwem rozwiązania związku, w szczególności przez rozwód, który pociąga za sobą jedynie skutki na przyszłość³⁵.

Ustawodawca francuski rozróżnia dwa rodzaje nieważności małżeństwa – nieważność względną i bezwzględną. Przyczyny unieważnienia małżeństwa są różne

---

³¹ www.ciec1.org/Etudes/Fraude/MariagesSimules-POL-sept2010.pdf

³² ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ger_pl.htm

³³ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_fra_pl.htm

³⁴ www.juripole_etudiant/html_melanie?Civil1.html

³⁵ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_fra_pl.htm

w zależności od tego, czy chodzi o nieważność względną (w przypadku wystąpienia wady oświadczenia woli lub braku zgody osób, które powinny być zezwolić na małżeństwo), czy nieważność bezwzględną (pojawia się, gdy zachodzi brak zachowania jednego z warunków prawa publicznego)³⁶.

Zgodnie z francuskim kodeksem cywilnym (Code civil, dalej: Cciv.) przyczynami względnej nieważności małżeństwa są:

- 1) wada oświadczenia woli jednego z nupturientów, którą stanowi:
  - a) błąd co do tożsamości: obywatelstwa, nazwiska lub przynależności rodzinnej może stanowić wadę oświadczenia woli, tylko jeśli jest determinujący³⁷;
  - b) błąd co do personaliów/cech osobistych (art. 180 ust. 2 Cciv), występuje w następujących przypadkach:
    - kiedy jeden z małżonków nie wiedział o innym związku, w którym pozostawał współmałżonek, a którego ten ostatni nie miał (najmniejszego) zamiaru zrywać,
    - w przypadku związku przedślubnego, co do którego nie wiadomo, czy nadal trwa,
    - kiedy jeden z małżonków nie wiedział, że współmałżonek jest rozwodnikiem, skazanym przez prawo powszechne, jest prostytutką, jeśli się pomylił co do jego narodowości, co do jego zdolności do odbywania normalnych stosunków płciowych lub zdolności do prokreacji, co do poczytalności lub gdy nie wiedział o ustanowieniu kurateli nad przysłym małżonkiem³⁸;
  - c) przymus (art. 180 ust. 1 Cciv) – może być unieważnione małżeństwo, na które małżonek zgodził się wskutek przymusu psychicznego ze strony ojca, matki lub władzy zwierzchniej (służbowej), której podlegał, jak również w przypadku gróźb śmierci kierowanych do przyszłego małżonka lub w przypadku nacisku ze strony rodziców;
- 2) całkowity brak lub naruszenie zgody małżonków (art. 146 Cciv) – brak rzeczywistej woli zawarcia małżeństwa³⁹.

Natomiast przyczynami bezwzględnej nieważności małżeństwa są:

- 1) nieletniość – mężczyzna i kobieta nie mogą zawrzeć małżeństwa przed ukończeniem 18. roku życia (art. 144 Cciv);
- 2) brak zgody osób, których zgoda była konieczna – brak zgody rodziny w przypadku nieletnich lub w przypadku osób niezdolnych do czynności prawnych⁴⁰;
- 3) bigamia – nie jest możliwe zawarcie kolejnego małżeństwa przed rozwiązaniem poprzedniego (art.147 Cciv);

---

³⁶ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_fra_pl.htm

³⁷ G. Venandet, *Code Civil*, (red.) F. Baraton, Paris 2006, s. 257.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ www.ciec1.org/Etudes/Fraude/MariagesSimules-POL-sept2010.pdf

⁴⁰ Ch. Clement, *Le mariage simulé*, 2007, s. 1, www.francejus.ru/upload/fiches_fr/Le%20mariage%20simule.pdf.

- 4) kazirodztwo – w linii prostej małżeństwo jest zabronione pomiędzy wszystkimi wstępnymi i powinowatymi, np. między wujem i siostrzenicą/bratanicą, między ciotką i siostrzeńcem/bratankiem, bez względu na to, czy łączy ich pokrewieństwo wynikłe ze związku małżeńskiego, czy naturalne (art. 161–163 Cciv);
- 5) potajemny charakter związku małżeńskiego – małżeństwo, które nie zostało publicznie zawarte (art. 191 Cciv);
- 6) brak uprawnień urzędnika stanu cywilnego (art. 191 Cciv)⁴¹.

W przypadku nieważności względnej powództwo o unieważnienie małżeństwa może wnieść jedynie ściśle określona grupa osób: małżonek, którego oświadczenie woli było dotknięte wadą lub który w momencie zawierania małżeństwa był niezdolny do czynności prawnych, osoby, które powinny były wydać zgodę na zawarcie związku. Natomiast w przypadku nieważności bezwzględnej każda osoba posiadająca w tym interes może wnieść powództwo o unieważnienie małżeństwa⁴².

Skutki unieważnienia małżeństwa są identyczne bez względu na fakt, czy chodzi o nieważność względną, czy bezwzględną. Skutki zarówno w sferze osobistej, jak i majątkowej zostają zniesione, ponieważ związek małżeński jest uznawany za nigdy nieistniejący. Na przykład w przypadku śmierci jednego z małżonków unieważnienie małżeństwa pozbawia drugiego z nich wszelkich praw spadkowych. Złagodzenie tej zasady jest jednak możliwe, jeśli jeden z nupturientów lub oboje działali w dobrej wierze w momencie zawierania małżeństwa. W tym przypadku małżeństwo „domniemanie” jest nieważne, ale jednocześnie jest ono traktowane jak gdyby było po prostu rozwiązane. W konsekwencji wszystkie skutki cywilno-prawne, osobiste lub majątkowe zaistniałe przed postanowieniem o unieważnieniu zostają zachowane. W stosunku do dzieci unieważnienie małżeństwa ich rodziców nie wywołuje natomiast skutków prawnych i podlega takim samym regulacjom jak w przypadku rozwodu⁴³.

V. Przyczyny unieważnienia małżeństwa w prawie angielskim

W angielskim prawie rodzinnym ważne jest, aby zrozumieć różnicę pomiędzy małżeństwem ważnie zawartym (*valid marriage*), nieważnym (*void marriage*) oraz małżeństwem podlegającym unieważnieniu (*voidable marriage*)⁴⁴.

Małżeństwo nieważne (*void marriage*) to takie, które w świetle prawa nigdy nie istniało. Takie małżeństwo jest niezgodne z prawem i nie wymaga się żadnych formalności, aby je zakończyć⁴⁵.

⁴¹ www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/version/3/file/Code_22.pdf

⁴² ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_fra_pl.htm

⁴³ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_fra_pl.htm

⁴⁴ N. Lowe, *Marriage (w:)* *The international survey of family law*, (red.) A. Bainham, Bristol 2004, s. 13.

⁴⁵ J. Herring, *Family Law*, Harlow, 2011, s. 49.

Zgodnie z ustawą o postępowaniach sądowych w sprawach małżeńskich z 1973 r. (Matrimonial Causes Act 1973) małżeństwo jest nieważne, jeżeli:

- 1) którykolwiek z nupturientów zawiera związek małżeński poniżej 16. roku życia bez specjalnej licencji małżeństwa (zgody na zawarcie małżeństwa);
- 2) strony pozostają w zabronionym stopniu pokrewieństwa (małżeństwo między bratem i siostrą);
- 3) strony zawarły małżeństwo w obrębie rodziny, lekceważąc określone wymogi dotyczące zawierania związku małżeńskiego;
- 4) w chwili zawarcia małżeństwa jedna ze stron pozostawała we wcześniejszym, prawnie wiążącym związku małżeńskim (bigamia);
- 5) strony nie są odpowiednio płci męskiej i żeńskiej przy urodzeniu (płci przeciwnej);
- 6) w przypadku małżeństwa poligamicznego zawartego poza granicami Anglii i Walii którakolwiek ze stron w chwili zawarcia małżeństwa mieszkała w Anglii lub Walii⁴⁶.

Małżeństwo podlegające unieważnieniu (*voidable marriage*) istnieje dopóty, dopóki nie zostanie unieważnione przez sąd, a jeżeli nie zostanie nigdy unieważnione na mocy wyroku sądowego, będzie traktowane jak małżeństwo ważne⁴⁷. Strona zainteresowana może wystąpić do sądu o orzeczenie nieważności małżeństwa z następujących powodów:

- 1) małżeństwo nie zostało skonsumowane z powodu niezdolności jednej ze stron do jego skonsumowania;
- 2) małżeństwo nie zostało skonsumowane ze względu na świadomą odmowę współmałżonka;
- 3) jeden z małżonków nie wyraził ważnej zgody na zawarcie małżeństwa, ponieważ był pod presją lub został zmuszony do wyrażenia zgody, był w błędzie odnośnie do skutków prawnych małżeństwa lub był psychicznie niezdolny/a (w stanie ograniczonej władzy umysłowej) do uświadomienia sobie skutków decyzji o zawarciu małżeństwa;
- 4) w chwili zawarcia małżeństwa którakolwiek ze stron cierpiało (w stanie ciągłym lub z przerwami) na schorzenie psychiczne w rozumieniu ustawy o zdrowiu psychicznym z 1983 roku (The Mental Health Act 1983), którego rodzaj lub stopień czynił ją osobą niezdolną do zawarcia małżeństwa;
- 5) w momencie zawarcia związku małżeńskiego strona pozwana cierpiało na zakaźną chorobę weneryczną;
- 6) w chwili zawarcia małżeństwa żona była w ciąży z innym mężczyzną niż współmałżonek⁴⁸.

---

⁴⁶ Matrimonial Causes Act 1973 [MCA 1973] – Section 11, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18>.

⁴⁷ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_eng_en.htm

⁴⁸ Matrimonial Causes Act 1973 [MCA 1973] – Section 12, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18>.

Osoby wnoszące o wyrok unieważniający małżeństwo na podstawie wyżej wymienionych powodów muszą jednakże udowodnić w sądzie, że nie знаły tych faktów w trakcie zawierania małżeństwa⁴⁹.

Małżeństwo jest nieważne, nawet jeśli nigdy nie zostało za takie uznane przez sąd, podczas gdy małżeństwo podlegające unieważnieniu jest ważne od dnia zawarcia związku małżeńskiego aż do wydania przez sąd odpowiedniego orzeczenia o jego unieważnieniu. Mając na uwadze powyższe, strona, która uważa, że jej małżeństwo jest nieważne, normalnie zwróciłaby się do sądu o wydanie orzeczenia potwierdzającego ten fakt. Pozwala to uniknąć wielu wątpliwości dotyczących ważności małżeństwa oraz pozwala również stronom wystąpić do sądu z wnioskiem o orzeczenie w zakresie ich spraw finansowych⁵⁰.

Istotną kwestią jest również to, że o stwierdzenie nieważności małżeństwa może wystąpić jakakolwiek strona zainteresowana⁵¹, natomiast z wnioskiem o unieważnienie mogą wystąpić wyłącznie małżonkowie. Odzwierciedla to fundamentalne rozróżnienie przesłanek będących podstawą uznania związku małżeńskiego za nieważny lub unieważnienia małżeństwa. Przesłanki, na podstawie których związek małżeński może zostać uznany za nieważny, to okoliczności naruszające politykę państwa w odniesieniu do małżeństw, natomiast przyczyny unieważnienia małżeństwa wskazują problem na tyle znaczny, że jeśli jedna ze stron sobie tego życzy, może ono zostać unieważnione⁵².

VI. Przyczyny unieważnienia małżeństwa w prawie holenderskim

Holenderskie prawo rodzinne miało swój początek w 1838 roku, kiedy pod wielkim wpływem francuskiego prawa cywilnego jako jedną z podstawowych zasad przyjęto rozdzielnosc kościoła od państwa, dlatego też tylko małżeństwa cywilne są ważne w obliczu prawa.

Z dniem 1 kwietnia 2001 roku ustawodawstwo odnoszące się do małżeństwa uległo zmianie. Poczynając od wyżej wymienionej daty, dwie osoby (zarówno heteroseksualne, jak i homoseksualne) mogą zawierać związki małżeńskie. Przepisy dotyczące małżeństw zawartych pomiędzy osobami tej samej płci praktycznie pod każdym względem odpowiadają przepisom dotyczącym się małżeństw pomiędzy mężczyzną i kobietą, jednak zawarcie związku małżeńskiego pomiędzy osobami tej samej płci nie ma wpływu na konsekwencje ustalenia ojcostwa, gdy w małżeństwie pomiędzy parą lesbijską urodzi się dziecko. Kolejną różnicą pomiędzy małżeństwami heteroseksualnymi i homoseksualnymi jest to, że w prawie międzynarodowym małżeństwa pomiędzy osobami tej samej płci są traktowane inaczej niż małżeństwa zawarte pomiędzy kobietą a mężczyzną⁵³.

⁴⁹ www.lawyerment.com/library/KB/Families/Marriage/1030.htm

⁵⁰ *Whiston v. Whiston* [1995] 2 FLR 268, [1995] 2FCR 495.

⁵¹ Matrimonial Causes Act 1973 [MCA 1973] – Section 16, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18>.

⁵² J. Herring, *op. cit.*, s. 49–50.

⁵³ P. Vlaardingbroek, *Famil Law (w:) Introduction to Dutch Law*, (red.) J. Chorus, P.H.M. Gerver, E.H. Hondius, Alphen aan den Rijn, 2006, s. 81.

Małżeństwo w holenderskim prawie cywilnym może zostać uznane za nieważne (*nietigverklaring van het huwelijk*) przez wydanie wyroku unieważniającego w przypadku, gdy zostanie zawarte, mimo braków przesłanek wymaganych przy jego zawarciu⁵⁴.

Przyczyny powodujące uznanie małżeństwa za nieważne:

- 1) bigamia – kobieta i mężczyzna mogą pozostawać w związku małżeńskim w tym samym czasie tylko z jedną osobą⁵⁵;
- 2) przeszkoda wieku – wiek uprawniający do zawierania małżeństwa to 18 lat zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn (art. 1:31 par. 1 Burgerlijk Wetboek, dalej: BW). Najniższy wiek dla zawarcia małżeństwa został obniżony do 16. roku życia dla kobiety, która przedstawi zaświadczenie lekarskie potwierdzające, że jest w ciąży lub że już wcześniej urodziła dziecko. Unieważnienie małżeństwa zawartego z naruszeniem granicy wieku nie jest możliwe, po tym jak małżonka zaszła w ciążę⁵⁶;
- 3) osobie małoletniej (tj. poniżej 18. roku życia), niezależnie od płci, nie zezwala się jednak na zawarcie małżeństwa bez uzyskania zgody rodziców. Jednak gdy rodzice (bądź jedno z nich) odmawiają wyrażenia takiej zgody, osoba małoletnia może się zwrócić do Kantonrechter (specjalnej jednostki sądowniczej podlegającej Rechtbankowi, tj. sądowi rejonowemu) z prośbą o tzw. zgodę zastępczą (art. 1:36 BW)⁵⁷. Z ważnych powodów zezwolenie na zawarcie małżeństwa wydaje Minister Sprawiedliwości (np. w przypadku osób mających mniej niż 16 lat), choć w praktyce rzadko udziela się takiego zezwolenia (art. 1:31 par. 1 BW)⁵⁸;
- 4) pokrewieństwo i powinowactwo – przeszkodą małżeńską jest pokrewieństwo małżonków w linii prostej (pomiędzy wstępnymi i zstępnymi) oraz w linii bocznej (pomiędzy bratem i siostrą). Minister Sprawiedliwości może jednak z ważnych powodów wydać zezwolenie na zawarcie małżeństwa w przypadku brata i siostry spowinowaconych w wyniku procesu adopcyjnego (art. 1:41 par. 1 i 2 BW)⁵⁹;
- 5) choroba psychiczna – prawo nie zezwala na zawarcie małżeństwa osobie chorej psychicznie, jeśli osoba ta nie jest w stanie samodzielnie i z własnej woli podjąć decyzji lub zrozumieć znaczenia składanego oświadczenia (art. 1:32 BW);
- 6) groźba albo pomyłka – każdy z małżonków ma prawo ubiegać się o unieważnienie małżeństwa, gdy zostało ono zawarte na skutek zastraszenia lub błędu co do tożsamości małżonka, lub też niezrozumienia właściwego znaczenia przysięgi małżeńskiej (art. 1:71 BW)⁶⁰;

---

⁵⁴ H.C.S. Warendorf, R. Thomas, R.L. Thomas (M.A.), I. Sumner, *The Civil code of the Netherlands*, Netherlands, Alphen aan den Rijn, 2009, s. 40.

⁵⁵ P. Vlaardingerbroek, *op. cit.*, s. 81.

⁵⁶ mojeprawa.info/zasoby/akty-holandia-malzenstwa.pdf

⁵⁷ P. Vlaardingerbroek, *op. cit.*, s. 81.

⁵⁸ www.wetboek-online.nl/wet/BW1.html#328

⁵⁹ P. Vlaardingerbroek, *op. cit.*, s. 81.

⁶⁰ www.wetboek-online.nl/wet/BW1.html#467

- 7) małżeństwo dla pozorów – dla unieważnienia małżeństwa potrzebny jest dowód, że przyszli małżonkowie zawarli małżeństwo w celu uzyskania pozwolenia na pobyt dla jednego z nich. Dla potwierdzenia tego faktu bierze się pod uwagę wiele okoliczności (np. duża różnica wieku między przyszłymi małżonkami, fakt, że nie mówią w jednym języku i że mają problemy z porozumiewaniem się między sobą lub że nawzajem słabo się znają), które zestawione ze sobą mogą doprowadzić do wniosku, że chodzi o małżeństwo zawierane dla pozorów⁶¹. Zgodnie z art. 1:71a BW, jeśli zostanie udowodnione, że małżeństwo zostało zawarte wyłącznie w celu uzyskania pobytu stałego w Holandii, oskarżyciel publiczny posiada kompetencje, by złożyć wniosek o uznanie małżeństwa za nieważne. Taka sytuacja możliwa jest nawet po rozwiązaniu związku małżeńskiego⁶²;
- 8) niekompetencja urzędnika urzędu metrykalnego (odpowiednik Urzędu Stanu Cywilnego);
- 9) niewystarczająca liczba świadków⁶³.

Osobie posiadającej opiekuna prawnego ze względu na upośledzenie umysłowe zezwala się zawrzeć związek małżeński dopiero po uzyskaniu zgody Kantonrechter (art. 1:38 BW). Jeśli osobie takiej wyznaczono opiekuna prawnego ze względu na rozwiązłość lub alkoholizm, musi otrzymać zgodę swego opiekuna, by móc zawrzeć związek małżeński. Jeśli opiekun odmawia, można się zwrócić do Kantonrechter z prośbą o wystawienie zgody zastępczej (art. 1:37 par. 1 i 2 BW)⁶⁴.

Skutkiem wydania orzeczenia o unieważnieniu małżeństwa jest, że małżeństwo prawnie przestaje istnieć, tak jak gdyby nigdy nie było zawarte. W określonych okolicznościach może istnieć wyjątek od tej zasady. Uznanie małżeństwa za nieważne ma w tych przypadkach takie same skutki jak przy rozwodzie. Dzieci urodzone w małżeństwie, które zostało uznane za nieważne, w dalszym ciągu pozostają wobec obu rodziców w rodzinnej relacji prawnej. Kolejny wyjątek dotyczy „życzliwego” małżonka, to znaczy takiego, który nie był świadomy tego, że małżeństwo ma określone wady (małżonek zawierający małżeństwo w dobrej wierze). Ten małżonek może na przykład zwrócić się z prośbą o alimenty, które będzie opłacał drugi małżonek⁶⁵.

VII. Przyczyny unieważnienia małżeństwa w polskim prawie rodzinnym na tle wybranych państw UE

Przechodząc na grunt polskiego ustawodawstwa, należy zaznaczyć, że kodeks rodzinny i opiekuńczy⁶⁶ nie zawiera definicji unieważnienia małżeństwa. Nie po-

---

⁶¹ www.cieci1.org/Etudes/Fraude/MariagesSimules-POL-sept2010.pdf

⁶² H.C.S. Warendorf, R. Thomas, R.L. Thomas (M.A.), I. Sumner, *op. cit.*, s. 30.

⁶³ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_net_pl.htm

⁶⁴ P. Vlaardingerbroek, *op. cit.*, s. 81.

⁶⁵ ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_net_pl.htm

⁶⁶ Ustawa z dnia 25 II 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 ze zm.), dalej: k.r.o.

sługuje się również definicją „przeszkód małżeńskich”⁶⁷. Zgodnie z art. 17 k.r.o. małżeństwo może być unieważnione tylko z przyczyn przewidzianych w przepisach kodeksu. Przyczyny unieważnienia małżeństwa można scharakteryzować ogólnie jako brak pewnych kwalifikacji osobowych dotyczących samej osoby lub stosunku między określonymi osobami. Decydujące znaczenie dla oceny ważności małżeństwa ma jedynie stan istniejący w chwili jego zawarcia⁶⁸. Jeżeli zatem małżeństwo zostało zawarte, mimo istnienia okoliczności wskazanych w art. 10–16 k.r.o., jest ono ważne i skuteczne dopóty, dopóki sąd nie wyda orzeczenia o jego unieważnieniu⁶⁹.

Przyczynami unieważnienia małżeństwa jest wystąpienie (przy jego zawarciu) następujących okoliczności:

- 1) przeszkód małżeńskich (art. 10–15 k.r.o.):
  - przeszkoda wieku,
  - przeszkoda ubezwłasnowolnienia,
  - przeszkoda choroby psychicznej,
  - przeszkoda bigamii,
  - przeszkoda pokrewieństwa,
  - przeszkoda powinowactwa,
  - przeszkoda przysposobienia;
- 2) wad oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenia, o którym mowa w art. 1 § 2 k.r.o. (art. 15¹ k.r.o.):
  - brak świadomości wyrażenia woli,
  - błąd co do tożsamości drugiej strony,
  - groźby bezprawnej⁷⁰;
- 3) przeszkód dotyczących pełnomocnictwa (art. 16 k.r.o.).

W odniesieniu do powyższych przyczyn bezdyskusyjne jest w zasadzie to, że ustawodawca polski przyjął tzw. zasadę *numerus clausus* przeszkód małżeńskich⁷¹. Przepis art. 17 k.r.o. ma zatem charakter klauzuli wskazującej *expressis verbis* na wyłączenie unieważnienia małżeństwa z innych przyczyn niż wymienione w art. 10–16 k.r.o. W konsekwencji inne wadliwości w zakresie *meritum* i formy nie uzasadniają unieważnienia małżeństwa, jak to przewidują inne systemy prawne⁷².

Porównując zatem polskie ustawodawstwo regulujące przyczyny unieważnienia małżeństwa oraz ustawodawstwa wybranych państw Unii Europejskiej, można stwierdzić, że istnieją między nimi pewne tożsamości i podobieństwa, ale też istotne różnice.

Materialną przesłanką ważności małżeństwa występującą we wszystkich wskazanych systemach prawnych jest wymaganie przypisanego wieku. Określona dolna

---

⁶⁷ J. Gajda (w:): *System prawa prywatnego, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. 11, (red.) Z. Radwański, Warszawa 2009, s. 145.

⁶⁸ M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Warszawa 2006, s. 34.

⁶⁹ T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 44.

⁷⁰ J. Ignatowicz, M. Nazar, *op. cit.*, s. 207–208.

⁷¹ J. Gajda (w:): *op. cit.*, s. 145.

⁷² K. Piasecki (w:): *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, (red.) K. Piasecki, Warszawa 2011, s. 130.

granica wieku, wymagana do zawarcia związku małżeńskiego, nie jest jednak taka sama.

Ustawodawca polski w art. 10 k.r.o. określił minimalny wiek istotny z punktu widzenia ważności małżeństwa. Wymagany wiek dla mężczyzny i kobiety wynosi 18 lat. Ustawa przewiduje jeden wyjątek od tej zasady. Z ważnych powodów sąd opiekuńczy może jednak zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła 16 lat, jeżeli z okoliczności wynika, że zamierzone małżeństwo będzie zgodne z dobrem zakładanej przez nią rodziny⁷³. Przesłanką pozytywną do udzielenia takiego zezwolenia są tzw. ważne powody. Nie są to jednak zasady sprecyzowane ustawowo⁷⁴. W tym kontekście należy oceniać sytuację osobistą każdego nupturienta zamierzającego zawrzeć małżeństwo, cechy osobiste przydatne w małżeństwie, w tym także posiadane wykształcenie i przygotowanie zawodowe oraz dysponowanie stosownymi środkami materialnymi. Takimi ważnymi powodami w rozumieniu art. 10 § 1 k.r.o. są np. urodzenie się dziecka ze stosunku stron zamierzonego małżeństwa, ciąża wynikła z takiego stosunku czy też istniejący między tymi stronami trwały związek faktyczny⁷⁵. Zdaniem K. Pietrzykowskiego za ważny powód można również uznać wypadek bezpośredniego niebezpieczeństwa grożącego życiu jednej ze stron zamierzonego małżeństwa (*matrimonium in articulo mortis*)⁷⁶. Należy zauważyć, że mimo zezwolenia sądu opiekuńczego małżeństwo, może zostać unieważnione w przypadku, gdy zostało zawarte przez kobietę przed ukończeniem 16. roku życia. Niedopuszczalne jest bowiem niezachowanie minimalnej granicy wieku⁷⁷. Unieważnienie małżeństwa jest jednak niedopuszczalne, jeżeli małżonek przed wytoczeniem powództwa osiągnął przepisany wiek (następuje wówczas konwalidacja małżeństwa). Nie może również żądać unieważnienia małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku mąż kobiety, która zaszła w ciążę⁷⁸.

Z reguły w systemach prawnych europejskich dolna granica wieku wymagana do zawarcia małżeństwa wynosi 18 lat – z wyjątkiem Anglii, gdzie małżeństwo jest nieważne (*void marriage*), jeżeli zostało zawarte między osobami, z których jedna nie osiągnęła 16 lat. Różna jest natomiast granica wieku w przypadku zezwolenia sądu na zawarcie małżeństwa. Ustawodawca hiszpański postanowił, że za zezwoleniem sądu związek małżeński może zawrzeć również osoba, która ukończyła 14 lat, natomiast ustawodawcy niemiecki i holenderski postanowili, iż nupturient, którzy ukończyli 16 lat i uzyskali stosowne zezwolenie, również mogą zawrzeć małżeństwo.

Kolejną przyczyną unieważnienia małżeństwa występującą w prawie polskim oraz niemieckim i angielskim jest ubezwłasnowolnienie. Zgodnie z polskim prawem rodzinnym osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie może z nikim zawrzeć

---

⁷³ *Ibidem*, s. 104.

⁷⁴ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 76.

⁷⁵ M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Praktyczny komentarz z orzecnictwem*, Warszawa 2006, s. 33.

⁷⁶ K. Pietrzykowski (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, (red.) K. Pietrzykowski, Warszawa 2010, s. 201.

⁷⁷ K. Piasecki (w:) *Kodeks...*, s. 105.

⁷⁸ K. Piasecki, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2011, s. 67.

małżeństwa, dopóki ubezwłasnowolnienie nie zostanie uchylone postanowieniem sądu. Również przedstawiciel ustawowy nie może zawrzeć związku małżeńskiego w imieniu osoby ubezwłasnowolnionej⁷⁹. Jest to zatem bezwzględna przeszkoda do zawarcia małżeństwa, nie może bowiem być usunięta w drodze dyspensy, czyli nie jest możliwe zezwolenie sądu na zawarcie małżeństwa⁸⁰.

Aby małżeństwo nie podlegało unieważnieniu, ubezwłasnowolnienie całkowite musi zostać uchylone do dnia wydania wyroku w sprawie o unieważnienie małżeństwa. Skutkiem uchylenia ubezwłasnowolnienia całkowitego jest bowiem konwalidacja małżeństwa⁸¹. Ubezwłasnowolnienie całkowite podlega uchyleniu przez sąd – także z urzędu – gdy ustaną przyczyny, dla których je orzeczono (art. 559 § 1 k.p.c.). Poza tym sąd może w razie poprawy stanu psychicznego ubezwłasnowolnionej zmienić ubezwłasnowolnienie całkowite na częściowe (art. 559 § 2 k.p.c.). Takie rozstrzygnięcie sądu nie prowadzi wprawdzie do uchylenia ubezwłasnowolnienia w rozumieniu art. 11 § 3 k.r.o., jednakże oznacza upadek przeszkody ubezwłasnowolnienia całkowitego. Trafnie zatem w doktrynie zrównuje się tę sytuację z uchyleniem ubezwłasnowolnienia całkowitego⁸². Wytoczenie w takiej sytuacji powództwa o unieważnienie małżeństwa podlega więc oddaleniu⁸³. Natomiast w przypadku zbiegu postępowania o unieważnienie małżeństwa z postępowaniem o uchylenie ubezwłasnowolnienia całkowitego (lub zmianę na ubezwłasnowolnienie częściowe) postępowanie o unieważnienie małżeństwa należałoby zawiesić na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. do czasu prawomocnego zakończenia postępowania o uchylenie (lub zmianę) ubezwłasnowolnienia⁸⁴. Zdaniem K. Pietrzykowskiego takie zawieszenie postępowania powinno, zgodnie z postulatem rozstrzygania spraw dotyczących ważności małżeństwa *in favorem matrimonii*, stanowić regułę⁸⁵.

Ustawodawca niemiecki wprowadził w §1304 BGB zakaz zawierania związku małżeńskiego przez osobę ubezwłasnowolnioną, gdyż osoba ta nie ma zdolności do czynności prawnych. Przepis ten nie wskazuje jednak, czy jest to ubezwłasnowolnienie całkowite, czy częściowe.

Przeszkodą małżeńską stanowiącą podstawę unieważnienia małżeństwa występującą w polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym oraz w prawie holenderskim i angielskim jest również choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy.

Ustawodawca, wprowadzając wyżej wymienioną przeszkodę do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego kierował się niewątpliwie dobrem małżeństwa i przyszłego potomstwa⁸⁶. Zgodnie z art. 13 § 1 i art. 16 § 1 k.c. przyczyną orzeczenia ubezwłas-

---

⁷⁹ C. Suchocki, *Przeszkody małżeńskie w prawie kanonicznym i polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 1997, s. 44.

⁸⁰ K. Pietrzykowski (w:) *op. cit.*, s. 206.

⁸¹ A. Zielonacki (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, (red.) H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2010, s. 53–54.

⁸² K. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 207.

⁸³ M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *op. cit.*, s. 36.

⁸⁴ K. Gromek, *op. cit.*, s. 78.

⁸⁵ K. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 207.

⁸⁶ C. Suchocki, *op. cit.*, s. 46.

nowolnienia zarówno całkowitego, jak i częściowego jest choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy lub też innego rodzaju zaburzenia psychiczne, a w szczególności pijaństwo lub narkomania⁸⁷. Przepis art. 12 § 1 k.r.o. nie dotyczy jednak innych zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa i narkomanii⁸⁸. Jak to wyjaśnił SN w wyroku z dnia 13 III 1974 r., w przepisie tym wskazano bowiem tylko chorobę psychiczną albo niedorozwój umysłowy, a nie inne zaburzenia psychiczne⁸⁹. W doktrynie pojawiły się głosy, że odmienny pogląd oznaczałby przyjęcie wykładni rozszerzającej, co pozostawałoby w sprzeczności z regułami *favor matrimonii* i *exceptiones non sunt extendendae*⁹⁰. Stąd też pogląd przeciwny prezentowany głównie przez K. Piaseckiego, J. Winiarza i J. Gajdę, nie zasługuje na akceptację⁹¹.

Warto również zaznaczyć, że zakaz zawierania małżeństwa z powodu przeszkody choroby psychicznej i niedorozwoju umysłowego zawarty w art. 12 k.r.o. różni się od przeszkody ubezwłasnowolnienia całkowitego. Ubezwłasnowolnienie całkowite jest bowiem sytuacją prawną osoby, natomiast choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy jest sytuacją faktyczną, która w rezultacie może prowadzić do ubezwłasnowolnienia częściowego bądź całkowitego⁹².

Przeszkoda choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego (obok przeszkody wieku oraz przeszkody powinowactwa) jest przeszkodą względną, tzn. dającą się usunąć w drodze dyspensy, czyli zezwolenia sądu. Przesłankami wydania owego zezwolenia w przypadku choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jest ocena sądu, że stan zdrowia osoby chorej psychicznie albo niedorozwiniętej umysłowo nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa⁹³. Za trafne należy uznać zapatrywanie SN wyrażone w wyroku z dnia 18 VII 1967 r., zgodnie z którym dla oceny, czy w momencie zawarcia małżeństwa osoba wstępująca w związek małżeński jest dotknięta chorobą psychiczną w rozumieniu art. 12 § 1 k.r.o. istotny jest stan zdrowia psychicznego tej osoby, a nie stan przejściowej świadomości – remisja (*lucida intervalla*)⁹⁴.

W orzecznictwie i doktrynie prawa rodzinnego wiele kontrowersji wywołuje zagadnienie dotyczące kwestii udzielenia zezwolenia na zawarcie małżeństwa osobie chorej psychicznie lub niedorozwiniętej umysłowo *ex post* – czyli już po zawarciu małżeństwa. Możliwe są w tym zakresie dwie sytuacje. W pierwszej z nich po zawarciu małżeństwa współmałżonek występuje do sądu o zezwolenie na zawarcie związku małżeńskiego, mimo że nie toczy się postępowanie o unieważnienie małżeństwa. W drugiej sytuacji w trakcie toczącego się procesu o unieważnienie małżeń-

⁸⁷ K. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 209.

⁸⁸ A. Zielonacki (w:) *Kodeks rodzinny...*, s. 55.

⁸⁹ II CR 42/74, OSNCP 1975, nr 1, poz. 14.

⁹⁰ Za takim rozwiązaniem opowiedział się K. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 209 oraz A. Zielonacki (w:) *Kodeks rodzinny...*, s. 55.

⁹¹ K. Piasecki, *op. cit.*, s. 109–110; J. Winiarz (w:) *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wrocław 1985, s. 179–180 i J. Gajda, *op. cit.*, s. 154.

⁹² A. Zielonacki (w:) *Kodeks rodzinny...*, s. 55.

⁹³ K. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 212.

⁹⁴ I CR 43/67, OSN 1968, nr 2, poz. 28.

stwa powstaje zagadnienie, czy sąd opiekuńczy udzieliłby zezwolenia na zawarcie małżeństwa⁹⁵.

W judykaturze SN wskazać można następujące stanowiska:

- w wyroku z dnia 25 X 1965 r.⁹⁶ SN stwierdził, że okoliczności wymienione w art. 12 § 1 zdanie drugie k.r.o. mogą być jedynie rozważane w trybie art. 561 § 2 k.p.c. na skutek wniosku osoby dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym o udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa, a nie w postępowaniu o unieważnienie małżeństwa zawartego przez taką osobę, mimo braku zezwolenia sądu;
- według drugiego stanowiska wyrażonego przez SN w wyroku dnia 30 IV 1971 r.⁹⁷ po zawarciu małżeństwa zagadnienie, czy w chwili zawierania małżeństwa jeden z małżonków był dotknięty chorobą psychiczną bądź wadą umysłu tego rodzaju, że stan ten zagraża zdrowiu przyszłego potomstwa, należy do sądu rozpoznającego sprawę o unieważnienie małżeństwa, a zezwolenie przewidziane w art. 12 § 1 zdanie drugie k.r.o. nie wchodzi w rachubę.

Wątpliwości w tej mierze starał się rozstrzygnąć również SN w uchwale z dnia 09 V 2002 r., opowiadając się za niedopuszczalnością udzielenia zezwolenia na zawarcie małżeństwa *ex post* w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 561 k.p.c., podkreślając, iż w sprawie o unieważnienie małżeństwa z powodu choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jednego z małżonków to sąd rozpoznający sprawę o unieważnienie ustala istnienie okoliczności wymienionych w art. 12 § 1 zdanie drugie, tzn. czy stan zdrowia lub umysłu jednego z małżonków nie zagrażał małżeństwu ani zdrowiu potomstwa w chwili zawarcia małżeństwa⁹⁸. W uzasadnieniu do tej uchwały SN podnosił, że z punktu widzenia reguł wykładni zarówno gramatycznej, jak i funkcjonalnej nie jest możliwe przyjęcie dopuszczalności udzielenia przez sąd *ex post* zezwolenia na zawarcie małżeństwa.

Przeszkoda choroby psychicznej i niedorozwoju umysłowego w obecnym kształcie budzi poważne wątpliwości, ponieważ są to określenia nieostre. Zdaniem A. Zielonackiego wyeliminowanie tego zakazu z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie wpłynęłoby negatywnie na dobro małżeństwa i rodziny. Funkcję tego zakazu przejąłby art. 11 oraz art. 15¹ k.r.o.⁹⁹

W prawie angielskim przyczyną unieważnienia małżeństwa jest niezdolność do zawarcia małżeństwa spowodowana chorobą psychiczną istniejącą w chwili zawarcia małżeństwa. Ustawodawca angielski przyjął, że małżeństwo może zostać unieważnione, jeżeli którakolwiek ze stron cierpiało (w stanie ciągłym lub z przerwami) na schorzenie psychiczne w rozumieniu ustawy o zdrowiu psychicznym z 1983 roku (The Mental Health Act 1983), którego rodzaj lub stopień czynił ją niezdolną

⁹⁵ J. Gajda, *op. cit.*, s. 157.

⁹⁶ II CR 293/65, OSNCP nr 9, poz. 148, LexPolonica nr 314817.

⁹⁷ II CR 169/71, OSNCP nr 1, poz. 17, LexPolonica nr 314409 oraz wyrok SN z dnia 15 II 1983 r., I CR 7/83, LexPolonica nr 321026.

⁹⁸ III CZP 7/02, OSNC 2003, nr 1, poz. 1, LexPolonica nr 355229.

⁹⁹ A. Zielonacki, *Zawarcie małżeństwa*, PAN, Instytut Państwa i Prawa, Wrocław 1982, s. 82.

do zawarcia małżeństwa. Prawo holenderskie nie zezwala natomiast na zawarcie małżeństwa osobie chorej psychicznie, jeśli osoba ta nie jest w stanie samodzielnie i z własnej woli podjąć decyzji lub zrozumieć znaczenia składanego oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński.

Przyczyną unieważnienia małżeństwa jest również przeszkoda istniejącego już węzła małżeńskiego (bigamia), która należy do najstarszych zakazów małżeńskich. Zapewnia ona realizację zasady monogamii, tj. pozostawania tylko w jednym związku małżeńskim¹⁰⁰. Występuje ona powszechnie w ustawodawstwie tych państw, które stoją na stanowisku zasady monogamii, a więc w większości systemów prawnych na świecie. Duży wpływ wywarła w tym zakresie kultura chrześcijańska, która umocniła przekonanie, że idea małżeństwa tkwi we wspólności i więzi psychicznej oraz fizycznej jednego mężczyzny i jednej kobiety¹⁰¹. Z tego powodu zasada monogamii należy do czołowych zasad polskiego prawa rodzinnego oraz międzynarodowego prywatnego. Ponadto naruszenie zakazu bigamii stanowi przestępstwo określone w art. 206 k.k.¹⁰²

Bigamia jako przeszkoda małżeńska występuje we wszystkich ustawodawstwach europejskich. Przeszkoda bigamii jest zatem bezwzględnym zakazem zawierania małżeństwa przez osoby pozostające już w związku małżeńskim (w ustawodawstwach, w których zalegalizowano związki partnerskie, odnosi się to również do małżonków pozostających w związku partnerskim).

Na gruncie polskiego prawa rodzinnego określona osoba pozostaje w związku małżeńskim, jeżeli spełnione są łącznie następujące przesłanki:

- 1) małżeństwo nie ustało na skutek śmierci małżonka, uznania za zmarłego;
- 2) małżeństwo nie zostało unieważnione;
- 3) małżeństwo nie ustało na skutek orzeczenia rozwodu¹⁰³.

W ocenie SN, mimo że przeszkoda bigamii jest przeszkodą bezwzględną (podczas trwania małżeństwa nie można uzyskać zezwolenia na zawarcie kolejnego), małżeństwo bigamiczne może być konwalidowane¹⁰⁴. Również K. Pietrzykowski podkreśla, że racją unieważnienia małżeństwa bigamicznego jest istnienie poprzedniego małżeństwa. Małżeństwo bigamiczne ulega bowiem unieważnieniu tylko wtedy, gdy poprzednie małżeństwo bigamisty trwa. W chwili jednak, gdy to pierwsze małżeństwo z jakichkolwiek przyczyn przestaje istnieć, a istnieje tylko małżeństwo bigamiczne, racja ta upada, gdyż małżeństwo dotychczas bigamiczne traci taki charakter¹⁰⁵.

Prawo zakazuje również zawierania małżeństw między krewnymi w linii prostej oraz między rodzeństwem rodzonym i przyrodnim. Zakaz ten występuje we wszystkich wymienionych wyżej ustawodawstwach. Według T. Smyczyńskiego można

---

¹⁰⁰ T. Smyczyński, *op. cit.*, s. 44.

¹⁰¹ S. Grzybowski, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1980, s. 60.

¹⁰² K. Pietrzykowski (w:) *op. cit.*, s. 221.

¹⁰³ A. Zielonacki (w:) *Kodeks rodzinny...*, s. 63–64.

¹⁰⁴ Wyrok SN z dnia 04 VI 1979 r., II CR 161/79, OSN 1980, nr 3, poz. 50.

¹⁰⁵ K. Pietrzykowski (w:) *op. cit.*, s. 225.

również mówić o powszechności tego zakazu w ustawodawstwie światowym (podobnie jak o zakazie wielożeństwa w państwach uznających monogamię)¹⁰⁶.

Przeszkoda pokrewieństwa jest bardzo rygorystyczna i nie dopuszcza wyjątków ani dyspens. Małżeństwo kazirodczne nie może zostać również konwalidowane¹⁰⁷. Zdaniem niektórych autorów u źródeł zakazu małżeństw spokrewnionych znalazły się przede wszystkim motywy moralno-obyczajowe. Inni autorzy motywują ten zakaz wskazaniem fizjologiczno-eugenicznymi, często bowiem dzieci rodziców blisko ze sobą spokrewnionych są kalekie, chore umysłowo lub upośledzone¹⁰⁸. Jeszcze inni uważają, że zakaz ten wynika z tradycji kulturowej, ukształtowanej zwłaszcza pod wpływem chrześcijaństwa¹⁰⁹. W kręgu kultury i obyczajowości społeczeństw europejskich nie aprobeuje się obcowania płciowego między bliskimi krewnymi, co więcej, stosunki kazirodczne są uznawane za przestępstwo przeciwko obyczajowości¹¹⁰. Zgodnie z art. 201 k.k. karalne jest również dopuszczenie obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, brata lub siostry.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy w art. 14 zawiera zakaz zawierania małżeństw między krewnymi w linii prostej oraz między powinowatymi w linii prostej. Przeszkoda powinowactwa może być jednak usunięta w drodze dyspensy – zezwolenia sądu, które może nastąpić z ważnych powodów.

W prawie hiszpańskim zabronione jest małżeństwo pomiędzy wstępnymi lub zstępnymi oraz pomiędzy spokrewnionymi w linii bocznej do trzeciego stopnia – wuj/ciotka z siostrzenicą/bratankiem, z wyjątkiem gdy otrzymali zezwolenie sądowe. W niemieckim BGB w § 1306 umieszczono natomiast zakaz zawierania małżeństwa pomiędzy krewni w linii prostej (rodzic/dziecko, dziadek/wnuczka). Zakaz ten dotyczy również zawierania małżeństw między rodzeństwem przyrodnim. Francuski kodeks cywilny zabrania zawierania małżeństw między wstępnymi i powinowatymi, np. między wujem i siostrzenicą/bratanicą, między ciotką i siostrzeńcem/bratankiem. Prawo angielskie wprowadziło zakaz zawierania małżeństw przez strony, które są w zakazanym stopniu pokrewieństwa (małżeństwo między bratem i siostrą), natomiast holenderski kodeks cywilny wprowadził przeszkodę małżeńską w postaci pokrewieństwa – w linii prostej i bocznej oraz przeszkodę powinowactwa.

Wyróżnić należy również takie systemy prawne – prawo hiszpańskie, angielskie i holenderskie – w których zakazane jest zawieranie małżeństw pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym. Zgodnie z art. 15 k.r.o. zakaz ten odnosi się tylko do tych osób, a nie do ich krewnych. Przeszkoda do zawarcia małżeństwa przewidziana w omawianym przepisie ma charakter bezwzględny i sąd nie może udzielić zezwolenia na zawarcie małżeństwa pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym, podobnie jak w przypadku pokrewieństwa w linii prostej i rodzeństwa¹¹¹.

---

¹⁰⁶ T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 47.

¹⁰⁷ C. Suchocki, *op. cit.*, s. 62.

¹⁰⁸ J. Grzywacz, *Wprowadzenie do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, Lublin 1974, s. 19.

¹⁰⁹ K. Pietrzykowski (w:) *op. cit.*, s. 228.

¹¹⁰ T. Smoczyński, *op. cit.*, s. 47.

¹¹¹ J. Ignaczewski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 93.

Małżeństwo pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym może być jednak konwalidowane, w przypadku gdy stosunek przysposobienia ustał – stosunek przysposobienia ustaje wskutek jego rozwiązania¹¹². Ustawodawca holenderski wprowadził natomiast możliwość zawarcia związku małżeńskiego pomiędzy rodzeństwem pochodzącym z adopcji, jednakże po uzyskaniu zezwolenia na zawarcie małżeństwa.

Każdy wyżej wymieniony ustawodawca umieścił przepisy odnoszące się do wad oświadczenia woli nupturientów zawierających związek małżeński. Polski ustawodawca w art. 15¹ k.r.o. umieścił trzy wady oświadczenia woli o wstąpienie w związek małżeński: brak świadomości wyrażenia woli, błąd co do tożsamości drugiej strony oraz groźbę bezprawną. Zgodnie z hiszpańskim kodeksem można unieważnić małżeństwo, gdy jeden z małżonków zawarł związek małżeński, będąc wprowadzonym w błąd co do tożsamości drugiego lub tych cech osobistych, które przeważały przy wyrażeniu zgody na jego zawarcie lub był w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli, lub jeden z małżonków zawarł związek małżeński pod przymusem lub w sytuacji zastraszenia (silnego lęku). Zgodnie z niemieckim BGB małżeństwo może zostać unieważnione, gdy jeden z małżonków przy zawieraniu małżeństwa nie wiedział, że chodzi o zawarcie związku małżeńskiego, jeden z małżonków zdecydował się na zawarcie małżeństwa pod wpływem podstępnego oszustwa, które nie pozwoliło mu na poznanie prawdziwego stanu rzeczy przy uznania istoty małżeństwa, a to powstrzymałoby go od zawarcia związku małżeńskiego; nie dotyczy to sytuacji, w której oszustwo dotyczy stosunków majątkowych lub jeśli dokonała tego osoba trzecia bez wiedzy jednego z małżonków, albo gdy jeden z małżonków zdecydował się na małżeństwo pod wpływem gróźb bezprawnych. Francuski kodeks cywilny przewiduje unieważnienie małżeństwa w przypadku, gdy wystąpiła wada oświadczenia woli jednego z nupturientów, wystąpił błąd co do tożsamości osoby lub personaliów (cech osobistych) lub też jeden z małżonków zawarł małżeństwo pod wpływem przemocy fizycznej lub moralnej. Ustawodawca angielski wprowadził natomiast zakaz zawarcia małżeństwa w przypadku, gdy któryś z małżonków wyraził zgodę na zawarcie małżeństwa pod przymusem, pod wpływem błędu, błędnych myśli lub w inny sposób. Według kodeksu cywilnego holenderskiego nie może zawrzeć małżeństwa osoba, która jest w stanie wyłączającym samodzielne podejmowanie decyzji, osoba, która nie może zrozumieć znaczenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, lub jeżeli małżeństwo było zawarte pod wpływem groźby.

Prawo polskie przewiduje również możliwość unieważnienia małżeństwa zawartego przez pełnomocnika. Małżeństwo takie może zostać unieważnione, jeżeli zostało zawarte, mimo braku zezwolenia sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński oraz w razie nieważności pełnomocnictwa albo jego skutecznego odwołania (art. 16 k.r.o.). Nie można jednak unieważnić małżeństwa, jeżeli małżonkowie podjęli wspólne pożycie¹¹³. Przepis ten zakłada potrzebę ochrony osoby mocodawcy, który działa w szczególny sposób poprzez ustanowionego w tym celu pełnomocnika. Nie można jednak przy ocenie tej konstrukcji abstrahować od tego, że

---

¹¹² M. Lech-Chelmińska, V. Przybyła, *op. cit.*, s. 43.

¹¹³ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011, s. 53.

zawieranie małżeństwa przez pełnomocnika jednej ze stron jest wynikiem wstępnego, wcześniejszego porozumienia między nupturientami¹¹⁴.

Analiza prawnoporównawcza uregulowań prawnych poszczególnych państw prowadzi do wniosku, że wszystkie przeszkody małżeńskie obecne w polskim kodeksie rodzinnym i opiekuńczym występują również w innych ustawodawstwach. Natomiast wyróżnić można takie przeszkody małżeńskie, które są charakterystyczne dla prawodawstw poszczególnych państw, a nie występują na gruncie polskiego prawa rodzinnego, np.:

- niedopełnienie warunków formalnych sankcjonowanych przez francuski kodeks cywilny (potajemność związku lub niekompetencja urzędnika Stanu Cywilnego),
- choroba weneryczna lub ciąża współmałżonki w trakcie zawarcia małżeństwa z inną osobą niż współmałżonek, znana w prawie angielskim, czy też
- małżeństwo pozorne, które występuje w ustawodawstwie niemieckim czy holenderskim.

Stwierdzić należy, że niektóre przeszkody małżeńskie występujące w omawianych powyżej systemach prawnych, niebędące przesłankami unieważnienia małżeństwa w polskim prawie rodzinnym, występują na gruncie prawa polskiego nie jako przeszkody małżeńskie, ale jako okoliczności powodujące nieistnienie małżeństwa. Zgodnie z art. 1 § 1 i 2 k.r.o. przesłanką nieistnienia małżeństwa jest różnica płci małżonków, która w prawie angielskim występuje jako przyczyna nieważności małżeństwa (*void marriage*). Kolejną przesłanką nieistnienia małżeństwa jest brak jednoczesnego złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, która występuje w niemieckim prawie rodzinnym jako przyczyna unieważnienia małżeństwa. Również złożenie oświadczenia o zawarciu małżeństwa przed osobą niebędącą kierownikiem USC ani jego zastępcą ma swój odpowiednik w hiszpańskim i francuskim prawie rodzinnym. W prawie polskim okoliczność ta jest podstawą do ustalenia nieistnienia małżeństwa, natomiast w prawie hiszpańskim jest przeszkodą małżeńską będącą podstawą stwierdzenia nieważności małżeństwa.

Akceptowana powszechnie w orzecznictwie i judykaturze tendencja do ograniczenia przeszkód małżeńskich, których istnienie w chwili zawarcia małżeństwa może stanowić podstawę do jego unieważnienia, znalazła również odzwierciedlenie w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. W mojej ocenie należy opowiedzieć się za kierunkiem legislacji zmierzającym do utrzymania w miarę możliwości małżeństwa, jeżeli nie pozostaje to w sprzeczności z istotą, celami i funkcjonowaniem wspólnoty małżeńskiej¹¹⁵.

Taki zbiór przyczyn unieważnienia małżeństwa rodzi pytanie, czy możliwe jest stworzenie jednolitego systemu prawnego regulującego unieważnienie małżeństwa w obrębie państw Unii Europejskiej.

---

¹¹⁴ K. Piasecki (w:) *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, (red.) K. Piasecki, 2011, s. 127.

¹¹⁵ Zob. uchwała SN (7) z dnia 9 V 2002 r., III CZP 7/07, <http://prawo.money.pl/orzecznictwo/sadnajwyszy/uchwala;siedmiu;sedziow;sn;izba;cywilna;ic.iii,czp,7,02,4860,orzeczenie.html>.

SUMMARY

THE REASONS FOR ANNULMENT OF MARRIAGE IN FAMILY LAW IN POLAND AND IN SELECTED EUROPEAN COUNTRIES

This article is about the reasons for annulment of marriage in family law in Poland and five other European countries: Spain, France, England, Germany and the Netherlands. The legal systems of each country are designed with rigour to give protection to spouses and their families.

Each legal system creates conditions which must be complied with, at the time of the marriage, in order that the marriage takes place within the law. Otherwise the marriage may be void or voidable. Study of comparable law regulations of individual countries leads to the conclusion that all obstacles to marriage occurring in the Polish Family and Guardianship Code are also found in other countries.

The required conditions vary between countries. Some conditions are the same in each country, for example an existing marriage bond (bigamy), which is one of the oldest marriage bans, is not allowed. Each country has age restrictions but these vary from country to country. Non-compliance of the pre-requisite conditions for marriage can lead to a void marriage or a voidable marriage depending on the country concerned.

Analysis of the reasons for annulment of marriage will answer the question whether it is possible to create a single system of law governing marriage annulment within countries of the European Community.